
BELLE VAN ZUYLEN EEN VROUW OP WIE MEN NIET RAAKT UITGEKEKEN

De fraaie afbeelding van de jubilerende Domtoren op de omslag van ons tijdschrift van de hand van Otto Wittewaal met daarop de vroegere stadswoning van de familie Van Tuyl van Serooskerke is een goede aanleiding nog eens aandacht te schenken aan een illustere telg van deze familie, die bekend werd onder de naam Belle van Zuylen.

Als dochter van Diederik Jacob, Heer van Zuylen en Westbroek, baron van Tuyl van Serooskerke, Maarschalk van Montfoort, en Helena de Vicq, een rijke koopmansdochter uit Amsterdam, werd Isabella Agneta Elisabeth in het jaar 1740 op het slot Zuylen geboren. Tot haar 31ste jaar, toen zij in het huwelijk trad met Charles-Emmanuel de Charrière en naar Zwitserland vertrok, placht zij met haar ouders, broers en zuster de winters door te brengen in het huis aan de Kromme Nieuwe Gracht, en de zomers op het slot Zuylen.

Zij groeide op in een harmonisch gezin, waarvan de ouders een goed besef hadden van hun tijd. Reeds zeer jong werd de basis gelegd voor haar veelzijdige ontwikkeling. Op 10-jarige leeftijd vertrok zij in gezelschap van haar Zwitserse gouvernante Jeanne Louise Prévost naar Genève om naar de eisen van die tijd een Franse opvoeding te krijgen. Zij leerde daar het Frans perfect spreken en schrijven, las er de Franse klassieken, speelde Molière en kwam in aanraking met Rousseau en de ideeën van de 18e eeuw: voor de jonge Belle een geweldige belevenis, die voor haar latere leven van veel betekenis zal blijken. Verrukt over de natuur, kwam ze op de reis terug ook met de armoedige omstandigheden op het platteland in aanraking. Haar sociale betrokkenheid is mede hierdoor op gang gebracht.

Zij gaat onderdrukking verafschuwen en raakt meer en meer overtuigd van de natuurlijke gelijkwaardigheid van de mensen, gelijkwaardigheid die verdraagzaamheid veronderstelt.

Terug in Nederland kostte het haar veel moeite zich weer aan te passen. Nederlands moest zij bijna opnieuw leren spreken, maar Frans bleef de taal waarin zij zich uitdrukte en schreef. Veel dingen hadden haar belangstelling. Zij tuinierde op Zuylen à la Rousseau, nam in gezelschap van haar broers lessen in Utrecht bij Johannes David Hahn, hoogleraar in de Natuurkunde en in de Medicijnen aan de Universiteit te Utrecht, die, zoals Belle schrijft, liet zien „wat electrisch en wat gewoon vuur is”. Dominee Burman had als taak Belle voor te bereiden op haar belijdenis, geen geringe op-

dracht want wat anderen aanvaardden, werd door Belle betwijfeld en zij stelde moeilijk te beantwoorden vragen. Vooral de lessen in wiskunde van de geleerde Laurens Praalder, de stadstekenmeester van Utrecht, die o.a. ook lessen gaf aan de Fundatie van Renswoude, waren voor haar erg belangrijk. Zij sprak later over de grote invloed die deze geleerde op haar levenshouding en daardoor op haar schrijverschap heeft gehad. Op 15-jarige leeftijd maakte zij haar entrée in het Haagse en Utrechtse gezelschapsleven, zij bezocht de salons, speelde toneel en danste graag, maar vond hierin toch weinig bevrediging. Zij had een grote afkeer van de het leven verstarrende gewoonten. Haar tijd, de eeuw van Voltaire en Rousseau, de tijd van de Verlichting en van de Rede drukte een stempel op haar karakter en vorming en dat kwam tot uiting in haar denken, haar werk en haar levenshouding. Het gehele literaire werk van Belle is in het Frans, de universele voertaal van de culturele kringen, geschre-

ven en dankt hieraan zijn internationale bekendheid. Zij schreef een zeer zuivere en sobere taal zonder de overdreven vormen die toen mode waren. Zij schreef eens aan haar gouvernante dat zij een stijl probeerde te bereiken die de indruk maakte er geen te zijn. Terwijl vele van haar tijdgenoten-schrijvers nauwelijks meer voor ons te lezen zijn, boeit haar werk ons daardoor nog in hoge mate. De Franse schrijver Sainte-Beuve zou later zelfs opmerken dat Isabelle de Charrière de mooiste taal van Versailles evenaarde.

Het jaar 1760 bracht grote verandering in haar leven. Op een bal ten huize van de Hertog van Brunswijk in Den Haag ontmoette zij de man met wie ze 15 jaar lang in grote vriendschap en verbondenheid een oprechte ontroerende briefwisseling zou gaan onderhouden. Het was de Zwitserse baron Constant d'Hermenches, 37 jaar oud, kolonel in dienst van de Staten Generaal, die met zijn regiment in Den Haag gestationeerd was, iemand met literaire smaak en vriend van Voltaire. Zij sprak hem aan met de beroemd geworden woorden:

„Meneer, danst u niet?” De correspondentie met Constant d'Hermenches vormt een hoogtepunt in haar oeuvre, wij leren haar kennen in haar groei en ontwikkeling, haar originaliteit en openhartigheid, haar ideeën en denkbeelden die actueel en duurzaam blijken te zijn.

Hij was voor haar het ideale klankbord, maar bijna alleen epistolair, want vaak hebben zij elkaar niet ontmoet. Niets in deze briefwisseling die geheim was, bleef onvermeld of het nu ging om dagelijkse ervaringen of om het diepste wezen van haar persoonlijkheid. Ook haar huwelijkskansen kwamen vaak ter sprake en d'Hermenches stelde zelfs zijn beste vriend voor als mogelijke huwelijkspartner, de Markies de Bellegarde.

Belle was 22 jaar toen zij een kort moralistisch verhaal schreef *Le Noble*, dat zonder auteursnaam in Amsterdam en in Parijs verscheen. Zij dreef hierin de spot met de voorrechten en de zelfvoldaanheid van de adel, en laat rede en gevoel overwinnen. In haar kringen wist men al spoedig dat de auteur de dochter was van baron Van Tuyll. Het boekje verwekte veel opschudding en haar ouders lieten het uit de handel nemen.

Er verschijnen in deze periode vele huwelijkskandidaten, zoals behalve de Markies de Bellegarde, de Graaf van Wittgenstein en Lord Wemyss, de veroordeelde opstandeling uit Schotland, vriend van Mylord Marechal Keith, gouverneur van Neuchâtel, eveneens een Schots edelman in dienst van de Koning van Pruisen. Ook ontmoette zij de jonge zelfingenomen levensgenieter James Boswell, de latere biograaf van de geleerde dr. Johnson, die in Utrecht zijn studie in de rechten kwam voltooien zoals veel Schotten gewoon waren te doen.

Hij verbleef een jaar in Utrecht in het logement „de Keizershof” aan het Domplein. Er ontstond een literaire vriendschap tussen deze twee begaafde jonge mensen. Boswell schreef baron Van Tuyll een brief

waarin hij Belle ten huwelijk vraagt. Het is een nogal pedante brief waarin hij zijn ongerustheid laat blijken over het onafhankelijke karakter van diens dochter en bepaalde voorwaarden stelt aan haar gedrag als eventuele echtgenote. Belle liet hem weten dat zij niet de „geest van onderdanigheid” bezat. Na deze voor haar vaak verwarrende situaties besluit Belle uiteindelijk te trouwen met iemand die zij al langer kende, Charles-Emmanuel de Charrière, een erudiet Zwitsers edelman en voormalig gouverneur van haar broers. Deze rustige intellectueel heeft het aangedurfd Belle te aanvaarden zoals ze was: Belle! Op 17 februari 1771 trouwden ze in de dorpskerk te Zuylen, zij vertrekt met hem naar Colombier in Zwitserland, waar de Charrières een buitenplaats bezaten genaamd „Le Pontet”, een sfeervol huis met een mooie cour, niet ver van het meer van Neuchâtel. Het leven daar heeft haar de eerste jaren veel genoegens verschaft, het was er rustig en de natuur boeide haar zeer. Zij ging veel op reis met haar man en woonde van tijd tot tijd in Genève en Parijs.

In het jaar 1783, gedurende een conflictsituatie in haar huwelijk, verblijft zij enige tijd in Chexbres, een plaatsje met een prachtig uitzicht op het meer van Genève, en in de eenzaamheid gaat zij weer schrijven (*Lettres de Mistriss Henley* en de *Lettres Neuchâteloises*) en neemt zij ook het componeren weer ter hand. In 1786 installeerde Isabelle de Charrière zich in Parijs, de stad die nog maar enkele jaren verwijderd was van de revolutie. Aan het einde van het jaar voegde haar man zich weer bij haar.

Muziek wordt steeds belangrijker voor Belle en zij schrijft sonates, menuetten en enkele opera's. De belangrijkste ontmoeting in deze periode was met Benjamin Constant, een intelligente jongeman en neef van Constant d'Hermenches, haar grote epistolaire vriend van vroeger jaren. Benjamin Constant was 27 jaar jonger dan Belle, maar dat bleek geen beletsel te zijn voor een intieme vriendschap, gevoed door essentiële overeenkomsten. Constant kwam veel in Colombier op bezoek bij de Charrières en Belle en hij discussieerden en filosofeerden tot in de late uurtjes bij het open vuur in de mooie schouw in Belles kamer, waar ter linker zijde het venster uitzicht bood op de bergen van de Jura. (Tot op de huidige dag is de situatie in haar voormalige huis weinig veranderd.) Deze ontmoeting bracht haar nieuwe vitaliteit. De inspiratie was wederzijds en wederom ontstaat er een boeiende correspondentie. In deze tijd schreef zij ondermeer een pamflet tegen Madame de Staël (haar latere rivale in de vriendschap met Benjamin Constant), die een aanval had gedaan op Thérèse Levasseur, de ongeletterde levensgezellin van Rousseau en die zij zelfs had beschuldigd de oorzaak te zijn van de dood van de grote schrijver. Belle gebruikte daarin de pen alsof zij zelf deze Thérèse Levasseur was die zij laat klagen over de beschuldiging in een brief aan Madame de Staël: *Plainte et Défense de Thérèse Levasseur*.

In dezelfde periode werkte Belle actief mee aan de

eerste posthume uitgave van *Les confessions* van J. J. Rousseau, waarmee een goede vriend van haar, Pierre Alexandre du Peyrou, zich belastte.

Ten tijde van de Franse revolutie kwam er een stroom van Franse emigranten naar Neuchâtel, het was vrij gebied want het vorstendom behoorde aan de Koning van Pruisen. Isabelle interesseerde zich in hoge mate voor de problemen die met de emigratie gepaard gingen. Zij wijdde er diverse geschriften aan, zoals de *Lettres trouvées dans des Porte-feuilles d'émigrés*, en de comedies *Les émigrés*, *La parfaite liberté* en *Les Vous et les Toi*. Zij schreef in deze tijd ook haar pamfletten geïnspireerd door politieke toestanden in Nederland: *Observations et Conjectures politiques*, alsmede enkele novellen en anekdoten en nog veel ander werk.

In het jaar 1799 komt haar neef Willem René van Tuyl logeren op Le Pontet, de oudste zoon van haar jongste broer Vincent, die in 1794 zwaar gewond werd bij Maubeuge, toen Frankrijk ons land met een inval bedreigde en in het ziekenhuis van Pont-Saint-Maxence overleed.

Er bestond een hartelijke relatie tussen hen en Isabelle gaf hem graag goede raad met betrekking tot het leven in een veranderende maatschappij. Zij spreekt in haar brieven aan hem vrijuit over haar denkbeelden, zonder terughouding, zoals zij dat heel haar leven gewoon geweest is.

Vanaf het begin van het jaar 1805 ging haar gezondheid sterk achteruit en op 27 december vroeg in de morgen overleed Madame de Charrière op 65-jarige leeftijd.

Twee dagen later, op een koude mistige zondag werd zij begraven. De begrafenis werd geleid door haar vrienden en volgens gebruik in de Jura werd de kist gedragen door de wijnboeren in dienst van de familie de Charrière. Aan een werkzaam leven op zoek naar

de essentie van het bestaan was hiermee een eind gekomen.

De belangstelling voor Belle van Zuylen is de laatste jaren aanzienlijk toegenomen. Nadat hieraan enkele monografieën van andere schrijvers waren voorafgegaan kwam de echte doorbraak toen Simone Dubois in 1969 de biografie *Leven op afstand*, gevolgd door een keuze van vertaalde brieven, *Rebels en beminlijk*, deed verschijnen, beide voortdurend in herdruk. In 1974 organiseerde zij namens de Werkgroep 18e eeuw een symposium op het slot Zuylen die veel belangstelling trok en de aanleiding werd tot de oprichting van het genootschap Belle de Zuylen. In 1981 werd dit initiatief in Zwitserland gevolgd door de stichting van een Association Suisse des Amis de Madame de Charrière in Neuchâtel. Jaarlijks wordt in oktober de verjaardag van Belle herdacht met een bijeenkomst op het slot Zuylen, waarop door sprekers uit verschillende landen en disciplines wetenschappelijke lezingen worden gehouden. Het belangrijkste evenement is echter de uitgave in de oorspronkelijke taal van de verzamelde werken en brieven in 10 delen dundruk, uitgegeven door G. A. van Oorschot te Amsterdam onder een internationale redactie van J. D. Candaux, C. P. Courtney, Pierre H. Dubois, Simone Dubois-de Bruyn, Patrice Thomson, Jerom Verduyck en Dennis M. Wood, met medewerking van Marius Flothuis en Michel Gilot. Tenslotte kan in dit verband worden genoemd de oprichting van „de Vrienden van Zuylen” (in *Maandblad Oud-Utrecht*, maart 1982). Het fraaie slot, geboortehuis van Belle en de daarin ondergebrachte collectie geven een inspirerende achtergrond aan de steeds groeiende belangstelling voor de schrijfster, die voor velen reeds een begrip geworden is en eveneens voor velen een vrouw zal blijken te zijn op wie men niet gauw uitgekeken raakt.

Joke van der Meer

MARIAPLAATS 9: HET ZOMERHUIS VAN EVERT ZOUDENBALCH

Bij archiefonderzoek naar de geschiedenis van een voormalig claustraal huis van het kapittel van St Marie kwamen ook gegevens tevoorschijn van huizen aan de Mariaplaats. Kanunnik Volkier van Lichtenberch, de eigenaar van het onderzochte pand, was tevens eigenaar van een claustraal huis gelegen achter de huidige panden Mariaplaats 8 en 8A, mogelijk ook achter Mariaplaats 7 1). Hiermee werd een relatie gelegd met het noordelijker gelegen Mariaplaats 9, waarvan de heer B. J. M. Klück een verslag van het bouwhistorisch onderzoek heeft gepubliceerd 2). Een belofte aan de heer Klück om de gegevens met betrekking tot Mariaplaats 9 te noteren wordt met dit artikel ingelost.

De vermelding van Volkier van Lichtenberch als eigenaar van het zestiende claustraal huis van het kapittel van Sint-Marie, gelegen achter de tegenwoordige panden Mariaplaats 8 en 8A, wellicht ook 7, ben ik tegengekomen in het uitgetypte handschrift van jhr. G. G. Calkoen over de kapittelkerk van Sint-Marie in het Utrechts gemeentearchief. Het belang van deze vermelding is ook voor de heer Klück groot, omdat het een belending betreft van een noordelijker gelegen perceel. De formulering was echter niet bepaald helder, zodat het noodzakelijk was het betreffende stuk in het kapittelarchief op te zoeken. Hoewel Calkoen doorgaans de vindplaats van zijn bronnen vermeldt, was dit niet gemakkelijk, omdat het archief sinds zijn